

Vértesszentkereszt kolostora

2011 augusztus 07. Flag

Szöveg méret

90
Mentés

- 0

Értékelés kiválasztása Még nincs értékelve

Mérték

Magyar Nemzet szombati magazinjának egyik legérdekesebb sorozatát közöljük le folytatásokban, melyben a remek Ludwig Emil megmutatja nekünk a rejt?zköd? Magyarország eldugott kincseit, melyek mellett sokszor figyelmetlenül elhaladunk a mindennapi rohanó életünk során. Vigyázzunk ezekre a páratlan kincsekre, hiszen ezek a kincsek alappillérei szeretett Hazánknak.

Komárom megye déli határán, az Oroszlányból Pusztavámra vezet? m?út felénél, a Vértes vadonában rejt?zik a Benedek-rendiek XII. századi apátsága. Létér?l a legkorábbi híradás 1146-ból származik, Fulkó hospes ekkor kelt végrendeletében négy ekealja földet hagyott örökül (Csáki) Ugrin ispán monostorának: „Monasterio vero Ugrini comitis, quod monti Wirthis adiacet". Ez egyben a Vértes hegység els? írott említése is. Krónikáink szerint az 1051-ben Salamon oldalán a magyar ügyekbe avatkozott német-római császár, III. Henrik hadai erre menekülvén hányták szét vértjeiket, ebb?l ered e földrajzi nevünk. Középkori oklevelekben Szent Kereszt, Keresztúr néven – 1276: Sancta Cruce in Wertes, 1394: Wertheskerezthur – emlegették az Által-ér mellékvizének forrásánál alapított kolostort (a régi magyarok tisztelettel „megurazták" a keresztet). A környék a Csákok IX. századi szállásterületéb?l fejl?dött dunántúli nagybirtokhoz tartozott. Az Álmoséval rokon nemzetség Csákvár környéki földjei a XI. században már a Via Regia útjába estek, szomszédságában királyi, hercegi erd?k, vadaskertek terültek el, nem csoda, hogy e „kapcsolati t?ke" hatalmas vagyont, rangot fialt nekik. A XII. század derekán építkez? Ugrin ispán fia, II. (Csáki) Ugrin már gy?ri és zágrábi püspök, 1204-t?l esztergomi érsek volt, a dinasztia 1312. évi bukásáig vagy az Árpád-házi uralkodók legf?bb támaszai, vagy legveszedelmesebb riválisai voltak.



A Csák família ?si vértesi kolostorának történetét a 2000-ben megjelent összefoglalóból kölcsönözzük, szerz?je Mez?siné Kozák Éva, a nagyszer? m?emléket több évtizede kutató régész. A csaknem százszor száz méter területen fekv? épületegyüttes legkorábbi része az egyhajós, egyenes záródású szentély? templom, amelynek déli oldalához csatlakozik a kolostor. A hajót sík mennyezet fedhette, a szentély dongaboltozatos lehetett, a bejárat délr?l nyílott. A törmelékben talált vakolatdarabokon lév? vörös festéknyomok alapján falképe(ke)t feltételez a kutató, más díszít? részlet nem került el?. Még a XII. század második felében egy-egy kápolnát építettek kétfel?l a szentélyhez – ezek az egész hatalmas k?építmény egyedüli középkori téglarészletei –, az északi kápolna az 1200-as évekt?l a temet? csontházául szolgált. E két építési periódus tehát II. Ugrin felemelkedésének és III. Béla király uralkodásának idejére esik. Ugrin érsek örököse, I. Miklós ispán II. András király f?embere volt, 1212 és 1239 között három ízben is betöltötte a nádori posztot, az uralkodó 27 birtokadománnyal jutalmazta szolgálatait. M. Kozák Éva szerint „az sem kizárt, hogy az a titokzatos »N« (Nicolaus), akinek számára Anonymus történeti m?vét megírta, azonos I. Miklós ispánnal".
Erre az id?szakra, a XIII. század els? felére esik a Szent Kereszt-apátság megújulása, nagyszabású kib?vítése, m?vészeti fénykora. III. Honorius pápa 1226-ban felhatalmazta a bencés kolostor apátját a birtokviták rendezésére, közben azonban az építkezés zavartalanul folyt. A korábbi templomtól negyven méterre délre valamikor az 1180-as években kezdhették meg annak a hatalmas, majd ötven méter hosszú, több mint húsz méter széles bazilikának az építését, amelynek falmaradványai még a mai kor emberét is leny?gözik. „A templom bels? terét három pár pillér osztotta három hajóra – írja a régész –, a keleti oldalon a hosszház kereszthajóval b?vült, amelynek félköríves szentélyei nem esnek egy vonalba a mellékhajók tengelyével. Különleges kialakítást kapott a f?szentély: a szentélynégyszöget keletre egy nagyobb, az északi és déli oldalon egy-egy kisebb, alacsonyabb apszis b?víti. A templom alaprajza négyzetes arányhálórendszer alkalmazására mutat, amelyben a f?- és mellékhajók aránya 2:1."
Röviden sorolva tovább a legfontosabbakat: a hazai bencés templomoktól eltér?en a torony nem nyugaton, hanem a hossz- és kereszthajó alkotta quadrum – négyzet –, esetleg a mellékhajók fölött állhatott francia „divat" szerint, a közelben fejtett fehér k?b?l faragott épít?kövek vörösmárvány részletekkel, szobrokkal, az oszlopfejezetek, boltozati elemek és a kapuzatok a hazai román korszak m?vészetének legszebb emlékei közé tartoznak.
A vértesi apátság a XV. század második felére elveszítette korábbi jelent?ségét. Mátyás király uralkodása idején, 1478. július 15-én kelt az az okirat, amellyel a rendházat egyesítették a székesfehérvári domonkosok Szent Margit-kolostorával. A dömések által végzett átalakítások és épületdíszek az 1480-as évek érett gótikus stílusát tükrözik. Ebben az id?ben a vértesi várak és birtokok gazdája az Újlaki család, az összevonás kezdeményez?je Újlaki Miklós erdélyi vajda, boszniai király volt. Mohács után véget ért minden építkezés Magyarhonban, a török 1543-ban

elfoglalta Tata várát is, a barátok elmenekültek, a klastrom magára maradt a rengetegben. Az 1687-ig tartó hódoltságot követ?en (1754-t?l) az Esterházy família lett a környék földesura. A rom k?anyagát nagy igyekezettel hordták szét barokk templomok, malmok, gátak és más gazdasági épületek falazásához, a faragott k?elemek, szobrok nagy részét a tatai vár m?romjába helyezték át. A helyben maradt, elgazosodott maradványokra Rómer Flóris figyelt fel az 1860-as években, az els? kutatásokat és felméréseket Lux Géza építész végezte 1940-ben. A korszer? régészeti feltárás és a rekonstrukciók – M. Kozák Éva mellett – Sedlmayr János nevéhez f?z?dnek, utóbbi fontos közleményei a M?emlékvédelem 1970. évi 1. és 1995. évi 4. számában olvashatók. Figyelmet érdemel a www.vertesszentkereszst.org/apatsag.html honlapon látható animáció és ismertet?.

Ludwig Emil, mno.hu



Ajánló